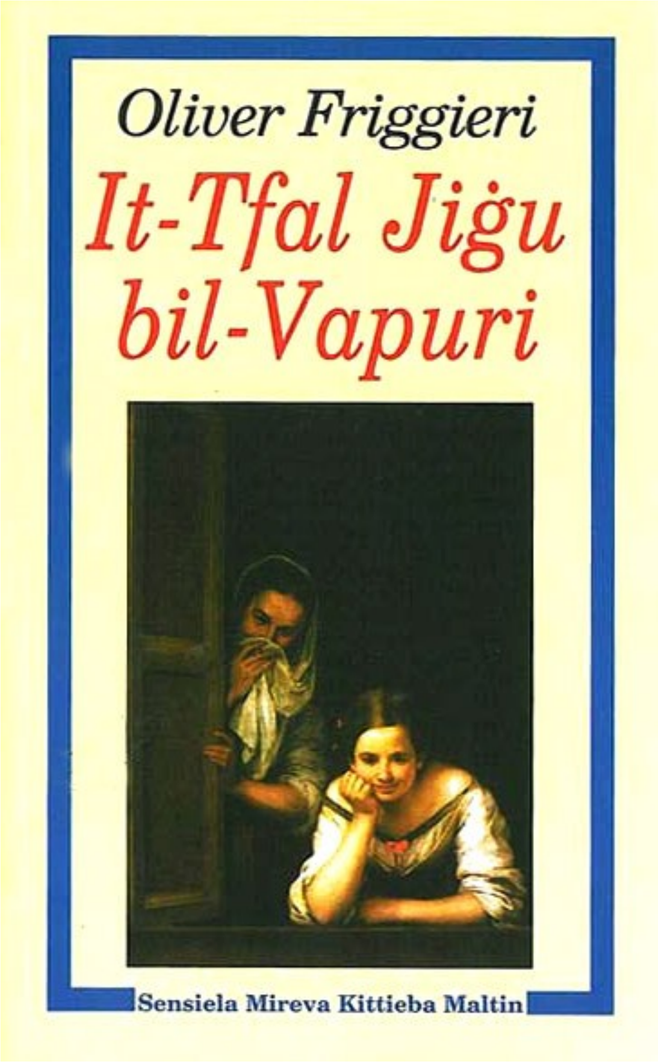

L-ISBAH KOTBA TA DAWN L-AHHAR 50 SENA... *IT-TFAL JIĠU BIL-VAPURI* TA' OLIVER FRIGGIERI

Jikteb Victor V. Vella

Meta hareg kwazi 25 sena ilu laqatni u laqtitni l-qoxra tal-ktieb li kienet tikkonsisti fi stampa ta' Murillo, 'Omm u bint fit-tieqa.' Naf li jgħidu 'Tiġġudikax il-ktieb mill-qoxra', imma bl-isem ta' min kitbu u bil-kwadru b'kollox *IT-TFAL JIĠU BIL-VAPURI* tal-Profs. Oliver Friggieri laqatni iżjed meta kont qrajtu. Hawn minn għandu idea wkoll li l-professuri ma tantx jiktbu rumanzi interessanti u eċitanti għax jaqgħu ħafna fuq l-intelltwal... u fuq id-didattika... jigifieri l-idea li jgħallmu.. Ikolli ngħid li r-rumanż ta' Friggieri jieħu xeħta oħra u ngħid għalija inqisu bħala rumanz li jżommok taqra sal-aħħar. U iktar u iktar saħħaħt din l-idea meta kont smajt li gie pprezentat bhala serje fuq it-televiżjoni.

Meta għandek rumanz li hu bbażat fuq perijodu storiku 'reċenti' minħabba l-fatt li l-ambjent u l-kwistjonijiet ittrattati tant huma familjari, allura biex toħloq l-ambjent m'hemmx bżonn ta' ħafna dettalji li jservu bħala l-isfond tal-istorja. Issib ċerti dettalji li jagħmlu dan u kultant jaħbtu jifgaw l-iżvilupp tal-istorja imma jkolli ngħid li dawn id-dettalji huma l-biċċa l-kbira kkontrollati. L-istorja fiha nnfisha hi storja familjari: tarbija li twieldet barra ż-żwieġ, li tintilef f'xi istitut, żwieġ sforzat biex jissalva l-krittu u forsi wkoll ħajjet it-tfajla u t-tiftixa tat-tarbija li teħodna għal konklużjoni bla konklużjoni. Donnok tistenna wara dawk l-'avventuri' kollha li tispicca 'and they lived happily ever after.' Hekk tistenna u hekk xieraq, imma Friggieri jeħodna fi triq oħra u jħallik imdendel b'xagħra sal-aħħar biex tistenna għeluq sabiħ li ma jiġrix.

Il-karattru prinċipali hu Dun Grejbel, saċerdot attiv u li jindaħal fil-ħajja soċjali/reliġjuża tar-raħal. Lest biex jgħin lil min hu fil-bżonn avolja jidħol fil-periklu li filwaqt li llixxja ħafna intoppi fil-ħidma tiegħu spiċċa wkoll eżiljat mis-soċjetà, u saħansitra miċ-ċirku dommatiku u reliġjuż, avolja baqa' jaħdem u jżomm sod mal-vokazzjoni b'ċerta dedikazzjoni. Ġralu bħall-Knisja stess meta ssograt tindaħal fil-każ ta' Galileo u ħarqet subgħajha bħalma għamel Grejbel għax daħal fiċ-ċirku soċjali u semi-reiġjuż.

Dan kollu jiffittja fl-ambjent taż-żmien li ħoloq Friggieri. Iva, jintilef ftit fuq id-dinja raħlija tal-bidu tas-seklu għoxrin u l-wied, il-kampanja, it-toroq, id-dar u d-drawwiet; ambjent antik sħiħ u mfisser bir-reqqa. Forsi b'ċerta reqqa żejda għal xi qarrejja li jiftakru l-epoka jew ukoll li għadhom jgħixu fiha bi ftit tibdil. L-aqwa ħaġa hi li l-karattri jiffittjaw tajjeb f'dan l-ambjent u iżjed u iżjed fit-tema jew fis-suġġett prinċipali jew fil-ħafna aspetti tiegħu bħal ngħidu aħna l-ħajja intima raħlija, il-fiduċja tar-raħal fis-saċerdot, il-kwistjoni tat-twelid barra ż-żwieġ, kif ukoll il-ġenn tan-nies u wkoll tal-Isqof li jaċċettaw u jaslu biex jiġġudikaw kif jaqblilhom u kif jidhrilhom. L-ambjent forsi tbiddel ftit imma dawn li semmejt għadhom magħna. Ħarsa lejn l-aħbarijiet jagħtik li tasal għal din il-konklużjoni .

Il-personaġġi prinċipali barra Dun Grejbel u Susanna huma Arturu li mbagħad iżżewweġ lil Susan, u l-familjari ta' Susann u ta' Arturu li permezz tagħhom u minħabba fihom l-awtur jagħti ħarsa fonda lejn il-kuntrast tal-ħajja raħlija bejn is-sinjur u dawk li għandhom inqas. Il-ħolqa tar-raħal hi s-saċerdot, avolja jagħtik x'taħseb li seta' għamel iżjed biex jeduka lill-parruċċani bi priedki u l-bqija u kkonċentra bħala 'ħuttab' bejn il-persunaġġi. Fl-istess ħin dan in-nuqqas sewa għax hemm il-biża' li rumanz bħal dan jaqa' fil-linja didattika u jtellef u jxellef l-idea ta rumanz.

Rumanz, dramm, jew traġedja. Iva, jgħid storja bil-persunaġġi b'kollox. Imma l-importanti hu li joħloq ukoll misteru: jistaqsi mistoqsijiet li mhux bilfors jirrispondihom

jew jipprovdi risposta fil-kitba stess. Bħal, ngħidu aħna, id-dramm ta’ Macbeth li jħallik bil-mistoqsija: fejn tista’ tasal l-għira jew l-ambizzjoni? Fil-każ ta’ dan ir-rumanz hemm il-mistoqsija l-kbira: għaliex l-innoċenti għandu jsofri? Għaliex saċerdot ideali li għamel opra tajba għandu jispiċċa 'eżiljat'? Li ġġib magħha mistoqsijiet oħra bħal: għaliex dak li suppost jifhem is-sitwazzjoni u jagħder u jaċċetta juża l-poter biex jimxi mal-folla, avolja l-folla tmur żmerċ? Dawn huma mistoqsijiet li jqajmu interess u kurżità u jtellgħu r-rumanż ’il fuq mill-kitba u mill-istorja. Il-letteratura sabiħa mhux għax toffri risposti għall-mistoqsijiet dwar il-ħajja imma għax toħloq il-mistoqsijiet li jġegħluk taħseb fuq il-ħajja, fuq l-ambizzjoni, fuq il-qawwa tal-folla avolja bbażata fuq ir-ramel u fuq bniedem li jimxi magħha. Dan hu li jtella’ storja ’l fuq mill-istorja u jagħmilha biċċa letteratura.

L-iżvolgiment tal-plot jgħin, kif jgħin ukoll l-istil tal-kitba li f'dan ir-rumanz hu ċar, mexxej u realistiku, speċjalment fil-bilanċ bejn it-tpaċpiċ u d-deskrizzjoni. Id-djalogu hu realistiku tant li kultant taħseb li qiegħed tara u tisma’ traġedja fuq palk fejn il-protagonisti jiddiskutu u jiddeskrivu s-sitwazzjonijiet u d-dubji li ħolqu huma stess jew ġew wiċċ imb wiċċ magħhom.

L-aqwa parti tar-rumanz hi l-istorja, hi x-xibka ta’ nies li jinqabdu jagħmlu xi ħaga. Imma biex isir rumanz letterarju jrid iqajjem riefnu żgħir jew kbir ta’ ideat profondi fuq il-ħajja. Fil-każ tar-rumanz ta’ Friggieri l-istorja tħallilek jew iġġiegħlek taħseb mhux fuq il-kavallieri u l-iskjavi tagħhom imma fuq il-ħajja preżenti, għax meta taqrah u taħseb ftit fuqu ma tistax ma tammirax elemnenti umani li hemm dejjem magħna bħal, ngħidu aħna, li t-tajjeb isofri; li l-merħla ma tantx tagħti kas tat-tajjeb u s-sewwa; li t-tajjeb irid ibati biex jiddefendi ruħu; li t-tajjeb ftit li xejn isib għajnuna li tiddefendih; li, iva, nippriedkaw jew nammiraw il-ħniena, imma mhux faċli napplikawha jew nipprattikawha.

F'dan ir-rumanz Friggieri jieħu rokna tal-ħajja f'raħal żgħir u fih jagħżel erba’ jew ħames individwi u jpoġġihom taħt il-lenti, speċjalment wieħed jew tnejn li huma l-protagonisti, u fuqhom jibbaża storja ċara u komuni fuq il-ħajja. L-istorja suppost li ġrat mitt sena ilu, imma bit-tfassil tagħha għadha u tibqa’ relevanti u ħajja għax l-awtur mess kordi li għadhom jindaqqu u jinstemgħu. Bil-lingwa li uża u bl-istil tal-kitba l-awtur ħoloq wieħed mill-isbaħ rumanzi tal-lingwa Maltija li jista’ jieħu post fil-letteratura globali bl-unuri. Bħall-inbid li jimmarka, *IT-TFAL JIĠU BIL-VAPURI* jħallilek togħma u jqanqallekk ħsibijiet li mingħajr ma trid tipprova tapplika għall-ħajja tiegħek stess.

LIL KARMENU VASSALLO

Poeta, Kritku, Awtur.

Ħadd forsi ħliefek ma jaf daqsi w bħali
kemm swielna dmugħ u mrar ġmiel iż-Żgħożija;
kemm, biex doqna ftit ferħ, xrobna kwies t'għali;
u kemm, għal ftit tagħlim, rajna tbatija.

Illum li fl-art ħadd għajrek ma baqagħli,
ja ħabib li saħħartni għall-poeżija,
nixtieq kieku nitolbok issemmagħli
l-għanja ta' darba - l-għanja tat-tfulija.

Min ma jixtieqx mill-ġdid jitgħannaq magħha?
Isbaħ minnha ma hawnx! Kulħadd jixtieqha
bl-isħra, bl-ilwien u bl-innoċenza tagħha.

Le, Poeta żagħżugħ, tiċħadx tgħanniha
mill-ġdid dik l-għanja daqs il-balzmu wtieqa,
li min joħlomha wkoll jitgħaxxaq biha.

KELINU VELLA HABER

Karmenu Vassallo kien ħabib kbir ta' Kelinu Vella Haber u flimkien kienu għamlu xi żmien jistudjaw u novizzi mal-MSSP fir-Rabat Malta. Skont Kelinu, Karmenu kien iffissat li kien ikrah wisq. Fl-1942 Kelinu kiteb sunett lil K. Vassallo u bih kien ħa l-ewwel premju. Dan kien deher ukoll fil-*Pronostku Malti*, tal-1942 .

Il-Kumment tal-membri tal-Ġurija dwar dan is-sunett kien dan: "Il-poeżija li ħadet l-ewwel premju, għoġbitna mhux biss għall-ħeffa tar-ritmu, imma wkoll għan-nisġa mżewqa tal-ħsieb li jżejjinha. Il-ħsieb jiġri sabiħ u bla xkiel mill-ewwel sal-aħħar vers. L-iktar fl-ewwel żewġ strofi li huma maħdumin bis-sengħa kollha tal-poeżija. Jidher li f'dan is-sunett, ħadmu fih il-moħħ u l-qalb."

[Ħajr lil Frances Arpa, bint Kelinu, għall-poeżija, tagħrif u ritratt.]